

213
ONC IO

A D

CLERUM,

HABITA IN

CCLESIA

sanctæ *MARIÆ Cantab.*

14to Maii, 1729.

Pro Gradu.

DOCTORATUS in Sacra Theologia.

THOMA SHARP, S. T. P.

Colleg. Trin. quondam Socio.

LONDINI:

stant Venales apud C. DAVIS, in vico vulgo
dicto *Pater-Noster-Row*. MDCCXX.

✓

ERRATA.

*Pag. 4. l. 23. pro eaque, lege eaque; Pag. 11.
16. pro & bona, lege bona &; Pag. 12. l. 26. pro
nerere, lege sternere.*

CONCIO ad CLERUM.

JOHN vii. 17.

Εάν τις θέλῃ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖν,
γνώσεται ὅτι διδαχῆς, πότερον ἐκ
τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ἢ ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ λα-
λῶ.

Verf. Vulg.

*quis voluerit Voluntatem ejus facere,
cognoscet de Doctrinâ, utrum ex Deo
sit, an ego à meipso loquar.*

HÆC verba Christi insignia, notatuque
dignissima, licet primo intuitu mini-
mè videantur interpreti negotium fa-
cessere, Sensum tamen paulò reconditiorem
continent, nec facile nisi priùs institutâ indagi-
ne eruendum. Quem ut penitus & distinctè
B perspi-

perspiciamus, operæ pretium fuerit singulas
 ἡρώσεως voces, principales saltem, ad examen
 revocare, earumque vim & pondus pensitare.

Per *Doctrinam* intelligendum est Evangelium;
 seu Voluntas Dei hominibus per Christum
 annunciata. Hoc liquet ex versu præcedenti.
Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me.
 Continuo sequuntur ipsa textus verba quæ dis-
 cutienda sumpsimus. Doctrina autem Christi
 propriè dicta ab omnibus distinguenda est præ-
 cedaneis notitiis Divinæ Voluntatis, cum sit
 eximia præ cæteris, & ipsius ἀληθείας nomine
 speciatim insigniatur. Gal. iii. 1. I Tim. ii.
 4. & alibi. Quamobrem per excellentiam
Doctrina dici meretur.

Illud autem *cognoscet de Doctrinâ*, si quis ad
 sensum malit quàm ad literam reddere, inter-
 pretandum est de Fide Christo adhibendâ: *Evangelium nempe, toto animo amplectetur, non
 ambigens quin Deum habeat Auctorem.* Non
 enim dictum est simpliciter *cognoscet*, sive in-
 telliget *Doctrinam*, (quemadmodum nonnulli
 solent exponere) sed γινώσκειν περὶ τῆς διδαχῆς, de
Doctrinâ; id scil. quod scire maximi est mo-
 menti, πότερον ὅκ τῷ Θεῷ ἐστίν, An a Deo pro-
 manaverit, necne; Cœlestisne sit, an terrena
 Divina, an humana. Hoc igitur de quo cog-
 noscendum, rectèque judicandum est, non solum
 ipsam Doctrinæ materiem complectitur, verum
 etiam cætera veritatis ejus γνωρίσματα, divinæ
 que Originis indicia. Quæ plurima & præclara
 ei adjunxit Deus, quasi satellitii vice, dignitatem
 ejus

ejus ut tuerentur & conservarent, hominumque animos novitate rei perculsos ad agnitionem ejus, debitamque observantiam cultumque excitarent. Non igitur *de cognitione Doctrinæ*, quæ & qualis sit, instituitur quæstio; nec enim intellectu adeo difficilis est, ut vel vulgi captum superet, aut a rudi agrestique ingenio refugiat, aut tene-ri dedignetur: Sed totius rei cardo in hoc ver-satur, utrum de Divinâ ejus auctoritate satis constet; utrum pro iis quibus est notis & cha-racteribus excellentiæ intrinsecus consignata, proque eo quo est Testimoniorum satellitio ex-trinsecus stipata, cœlestis Oraculi nomine & titulo excipienda sit, & ab omni Gente & in omni sæculo veneranda. Hoc est illud præci-puum & cognitu imprimis necessarium, cujus *ἐπίστασις* non cuivis mandatur, sed iis solummodo promittitur, qui ex præscriptâ conditione hoc sibi tribui meruerunt.

At cujusmodi est conditio ista? Quid sibi vo-cant verba hæc in priori textûs membro posita? *Si quis voluerit Voluntatem ejus facere*: Per Voluntatem ejus, Dei Patris indigitari constat. Hoc enim contextus poscit; non autem pariter constat quid intelligendum sit per *Voluntatem*, ut hîc a Doctrinâ disjungitur, & omnino distin-gui videtur. Doctrina Christi, quam modo de Evangelio exposuimus, utique *Patris Volun-tas* fuit; atque ita passim in Sacris Literis dici-tur, disertè & *κρίτως* (vid. Matt. vii, 21. xii, 49. xxi, 31.) absque ullâ discriminis notâ, nisi quod semel D. Paulus latius explicet per *Volun-*

tatem Dei quæ bona, & accepta & perfecta est. Rom. xii. 2. quo in loco manifestè & ex suis propriis characteribus distinguitur ab omni cuiuscunque generis antecedenti notitiâ Voluntatis Divinæ. Attamen si hîc ita accipimus ῥήμα, ut idem ipsum denotet quod διδαχή, & utrumque nomen indiscriminatim sumimus, dura omnia & implicita, vereor etiam ne ἀσύστατα, videbuntur. Quid enim? Num obtemperandum est prius Patris Voluntati quam cognoscatur cuiusmodi sit. Num postulat Christus, num jubet unumquemque ad Evangelii normam se componere, ut, hâc lege, illud a Deo traditum possit percipere? Præscriptus omnium disciplinarum ordo exigit, Judicium ut præcedat, Voluntas ut sequatur. Ideoque *cognoscere de Doctrinâ* antecedere oportet; hoc enim caput est: *Voluntati autem velle pareri*, hoc reverâ consequens est; hoc sequi suâ naturâ debet.

Ut evitent itaque hæc salebras interpretes remque expediant, diversas vias atque rationes ineunt. Pars eorum una eaque maxima, promissionis consensione vim & energiam Sententiæ collocat in verbo *voluerit*; εἰάν τις θέλῃ, hoc sensu; si quis animo ita comparatus sit, ut serium habeat propositum obsequendi Deo, ejusque mandata, quæliacunque aut tradita, aut in posterum tradenda cognoverit, exsequendi, hic de Doctrinâ judicabit. Hic idoneus & paratus erit Evangelium prædicatum amplecti, Christianæque militiæ sine morâ aut lite nomen dare.

Absit omnino ut hanc interpretationem vel
 evissimâ censurâ appetam. Exinde enim sen-
 sus exoritur veritati congruens, & ad rem ip-
 sam, de quâ agitur, appositus. Huic itaque
 suus stet honos, sua laus. Non tamen diffiten-
 dum est sensum illum magis nobis arridere,
 quem alii eruerunt; atque hi quidem per *Vo-*
luntatem cui parendum est, intelligi volunt anti-
 quius quid & omnino distinctum a *Doctrinâ*
de quâ cognoscendum. Putà, quemadmodum
 per *διδάχλῳ* ea Voluntas Patris *denotatur*, quam
 Christus orbi invexit, quatenus ab omni præce-
 danea cognitione Divinæ Voluntatis, distingui
 solet, (ut supra monuimus) ita per *Θείλημα* sig-
 nificari eam solummodo Voluntatem Dei cujus
 in notitiam eruditum est humanum genus ante
 Christi adventum, partim lumine Naturæ, par-
 tim extra Naturæ ordinem, Oraculis, vaticiniis,
 Spiritûs afflatu, omnique instrumento cogniti-
 onis rerum Divinarum quo usus est Deus, ut
 se hominibus notiozem exhiberet, Volunta-
 temque suam sensim, & pedetentim orbi terra-
 rum patefaceret. Secundum itaque hanc di-
 stinctionem, sensum loci sic reddere possumus.
 Si quis vitam composuerit ad eum quem obti-
 nuit revelationis modum, (ut de luce Evangelii
 in præsens taceamus) seu per lumen naturale,
 si Gentilis, seu per Legem Mosaicam & Prophe-
 tias, si Judæus, is demum paratus erit ad Chri-
 sti Doctrinam plenè percipiendam, promptus-
 que ad ejus jugum sponte subeundum. Qua-
 drat omnino hæc explicatio cum iis quæ paulò
 infrà

infra sequuntur, ubi Christus exprobrat Judæis, quod tot luminibus abusi essent, quasi accepti beneficii aut immemores aut ignari; & licet tam lege Naturæ quam Mosis eruditi fuissent, infœcundi nihilominus mansissent, sterilesque operum quæ per utramque Oeconomiam Deus expetivit. *Nonne* (inquit v. 19.) *Moses dedit vobis Legem, & tamen nemo ex vobis factis præstat Legem?* Quandoquidem (ut in cognato loco infert) *Si Mosis credidissetis, credidissetis utique mihi.* Joh. v. 46. Quæ verbis textui nostro magis consonis fieri licet exprimere, si Patris Voluntatem, hoc est officium vestrum hæcenus implevissetis, nuncium exoptabilem, quem a Patre attuli, libenter ac lætè acciperetis.

Quum itaque hæc verba Christi, de quibus orationem instituimus, bifariam exponi possint, quid statuendum? Placet utrique interpretationi locum eatenus concedere, quoad unà stare & inter se invicem convenire poterunt. Hoc modo vim propriam, & accentum debitum retinebimus verbo *θέλη*, & distinctionem nullatenus abjiciendam conservabimus inter nomina *θέλημα*, & *διδάχην*. Et exinde sensus, ni fallor, plenior & luculentior exsurget & ad consequentiam in altero textûs membro accommodatior, in hunc modum; quicumque fecerit, seu, (quod eodem recidit) facere ex animo voluerit voluntatem Dei; eam scil. quæ citra lumen Evangelii quocunque modo cognosci potest, hic compositus ad fidem proculdubio ample-

at Ju- amplexabitur Evangelium Christi, cum pri-
 quaf- mum audiverit plenè annunciatum.

ut ig- Ponitur, uti cernitis, omne discrimen, seu
 Mofis- iudicium quo *de Doctrinâ* judicandum est, in
 nanfi- sensu illo interno, quo homines in colendo Nu-
 amque- mine, & in Virtutis rerumque divinarum studio
 nquit- diriguntur; qui dum in animo viget, fuâsque
 en ne- partes implet, dispositos eos habilesque reddit
 loqui- ad officia quæ *moralia* dicuntur exsequenda,
 si cre- & ad munus omne sacrum & divinum obeun-
 v. 46- dum. Sin autem animo exoleverit (quod non
 nis fi- nisi per morum aut ingenii depravationem
 oc est- maximè culpabilem potest accidere) sequitur
 nun- non modo averfatio & fastidium melioris cu-
 liben- juscunque Doctrinæ, aut vitæ institutionis pu-
 uibus- rioris, sed etiam ipforum moralium officiorum.
 offint- Ut enim qui sensum hunc moralem fovet nu-
 tioni- tritque, ad omne obsequium paratior est, Doctri-
 re & namque Christi sponte amat & amplexatur,
 Hoc- veritatem utcunque cognitam accommodaturus
 a re- ad piè sanctèque vivendum; sic quicunque op-
 late- primit Virtutis illum fomitem & adjumentum
 mina- ingens, vitæque & moribus rationi adversatur,
 fal- quid mirum si non modo præstantia quæque
 con- instituta, sed & ipsam Christi Doctrinam re-
 mo- spuit, si testimonia & indicia Veritatis ejus
 erit, tam illustria tamque certa auctoritate suffulta
 vo- penitus occæcatus tandem contemptui vel eti-
 itra- am ludibrio habeat?

Sufficiant hæc in compendium causæ præli-
 bata, quæ fusiùs in oratione insequenti proba-
 turi sumus. Graviter interim perstrinxit scep-
 ticos

ticos & infideles hâc sententiâ Dominus noster,
 quum nil ferè reliquerit quod prætexant im-
 pietati suæ. Non enim aliâ de causâ a se &
 Doctrinâ suâ alienos esse præmonstrat, nisi quod
 tam a *virtute* quam a *veritate* alienati prius
 fuerint; quodque ad præcognitum τὸ θεῶν fa-
 ctis præstandum pro virili nondum sese ac-
 cinxerint. Affirmat seu pollicetur, si modo il-
 lud exequi voluerint quod rerum natura com-
 munisque hominum consensus postulant, &
 conscientia sua flagitat, introitum ipsis in reg-
 num cœlorum patefactum iri, cunctisque fidei
 impedimentis amotis omnia fore expedita, &
 superatu facilia. Utinam huc usque saltem fi-
 dem illi haberent! Huic uni ut verbo fidenter
 parerent! At frustra hoc exoptandum. Hoc
 nimirum Oraculum utcunque salutare, nil nisi
 offensam apud eos tædiumque pariturum est.
 Sin illud verum semel facti fuerint, actum e-
 rit de prætextu speciosissimo quem ingenio
 malè pervicaci obtendere solent, vitæ scil. seu
 praxeos ad naturæ lumina compositæ & ac-
 commodatæ. Nobis autem cunctisque sanæ
 fidei locus hic, ob id ipsum quod incredulos
 in tantum redarguat, seriò sedulôque excutien-
 dus erit. Non quod nobis non sufficiat sim-
 plex affirmatio ex ore Magistri prolata, ad om-
 nem scrupulum de veritate dictorum adimen-
 dum, sed quia id quod affirmatur non adeo
 clarè & indubitatè constet, ut nullum alienæ
 interpretationi relinquat locum.

Hoc

Hoc itaque præmissò, quod sensus ille quem
 suprà dedimus optimè cum verbis ipsis conve-
 niat; superest jam ut eundem ulterius stabili-
 mus & corroboremus argumentis bifariam pe-
 titis; (inde scil. unde omnis humana haurien-
 tia est cognitio) a Ratione, & a verbo Dei.
 Et tam rei naturæ, quam sacris literis maxi-
 mè congruentem & consentaneum demonstre-
 mus.

A Ratione exordiendum est. Hoc postulat
 Argumentorum legitima Series. Et imprimis
 hoc facile concessum iri autumo, nil detrahi
 ut derogari a veritate Doctrinæ Evangelicæ,
 ut a vi Testimoniorum quibus illa fulciatur,
 id quod neque auctoritate neque gratiâ (queis
 plurimum pollet) valere possit ad animos quo-
 undam hominum sibi conciliandos, nisi pri-
 us adhibita illâ, quam suprà exposuimus, con-
 ditione. Semper enim agit Deus cum homi-
 nibus more sibi convenienti seque digno, il-
 lorum autem ingeniis coaptato, præstructisque
 facultatibus commensurato. Unde solet ali-
 quid saltem, ex parte eorum præstandum, ab
 eis exigere, quo cuncta fermè quæ aut verè
 bona, aut apprimè utilia sunt, a se impetrare
 possint. Quod tum maximè decet fierique
 debet, cum de summo Bono, deque munere
 omnium, quæ Deus donat mortalibus præ-
 stantissimo, adipiscendo agatur. Quid non ab
 illis merito flagitare potuisset, quod modò pe-
 tes ipsos foret, quodque fieri non nefas esset,
 ut tantâ divinarum veritatum & virtutum copiâ
 C affluerent,

affluerent, quantam exuberare & ex Evangelii
 fontibus exundare fecit. Et tamen quicquid
 a parte hominis poposcit, tantorum bonorum
 ut compos sit, tam divitis Theauri ut hære
 scribatur, non solum in cujusque *situm est po*
testate, sed in cujusque insitum est animo prout
 debitum, prout officium suâ naturâ, ex se, &
 propter se peragendum. Enimvero penitus
 infixum est & quodammodo ingenitum ani
 mis hominum, Deum ut agnoscerent, rerum
 omnium Auctorem & Opificem, ut eum ama
 rent, colerentque qui possit omnia, velit op
 tima; ut voluntati ejus quatenus innotuerit ob
 sequerentur, eumque crederent sui amantium
 remuneratorem futurum, secumque reputaren
 præmia piis, impiis supplicia tandem datu
 rum. Ac ne malevoli forte causarentur hallu
 cinari se atque in tenebris & ignorantia divina
 voluntatis versari, Deus in singulorum men
 tibus quid pulchrum, quid indecorum, quid
 utile, quid non, characteribus non facillè dele
 dis inscripsit, sensuque uniformi *Turpis &*
Honesti animos eorum imbuunt, veræque lau
 dis gustu quodam nativo instruxit, adeo ut su
 per officiis moralibus ferè unanimes consenti
 ant, nempe oportere jus exequi, temperantiam
 exercere, parentes colere, dominis obsequi, sub
 jectis parcere, laborantes sublevare, miseris pro
 virium & facultatum ratione succurrere, amico
 & bene de se meritos amore prosequi, & om
 ne genus beneficiis sibi devinctos retinere, a
 liaque his similia. Hoc, inquam, est *Θελημα*
 Dei

Dei intimis hominum præcordiis exaratum ; hæc est Lex illa Divina in propatulo, omnium oculis exposita, naturalis ope luminis legenda. Hoc præconium veritatis cuivis obviam eunti vel obiter transeunti audiendum. Necnon in his Dei divinæque voluntatis notitiis jacta sunt omnis religionis fundamina. Histribuendum est quod homo sit virtutis ac pietatis capax ; quod ad meliora & majora sit instructus, rerumque divinarum uberiores cognitionem in- dies percipere possit, atque tandem præstanti- oris sortis (quum Deus volet,) compos evadat. Nec enim Notitia Voluntatis divinæ, ea quæ naturæ lumini debetur, *specie* distat, sed dun- taxat *gradu* ab eâ, quæ juxta Apostolum (Rom. ii. 2.) *est bona accepta est perfecta est* ; eadem enim est voluntas Dei, semper & ubique ho- minum saluti & felicitati prospicientis, multi-ariam & pro ratâ portione nunc parcius nunc plenius innotescens ; quæ quidem per varios revelationis gradus, perque diversos *administra- tionum* canales derivata est in Judæos, Græcos, & Barbaros, donec in omnibus tandem per Christum consummaretur. Hic est ille, τὸ τέ- λεον, *Perfectio*, tam Legis per Mo- sen, (Rom. x. 4.) quam moralis Oeconomiae per Naturam ; in quo uno sunt omnes The-auri Sapientiæ & Scientiæ reconditi (Coll. ii. 3.) Et ex quo fonte in posterum omnis cog- nitio fructifera haurienda est, & quicquid ad veram Religionem, & legitimum Dei cultum pertinet.

Jam vero in argumento progrediamur. Quum omnis Religio fundetur & constituatur ut prænotavimus, in illo interno sensu Dei, bonique & recti, quo ad moralia officia exequenda impellimur, quotquot naturam humanam non prorsus exuimus, consequitur ut, in quocunque homine sensus ille penitus interciderit seu pravis moribus extinctus, seu nimia pervicacia obrutus, desinat ille exinde religionis efficompos, licet in omni aliâ re aut negotio mentis compos & videatur & sit. Et porro quatenus affectio illa præfata animo ipsius exoleverit, eatenus virtutis illum minus capacem minus ad cognitionem Divinam habilem futurum. Ecquid autem æquius, quam ut pristino statu, sensuque oculatiori decidant omnes, & prolabantur in hanc cæcitatem seu lipitudinem, qui lumina sibi cœlitus data adeo malè multârunt? Nolite hoc incongruum, aut ineptum arbitrari. Divinæ severitatis exemplum est utile, & cæteris salubre. Deo dignum neutiquam erat, ad sacram veritatem cognitionemque sui, aditum usque adeo facilem recludere, bestiarum ut incursui patefieret. Ad fidemque, Christianam præcipuè, viam tam latam planamque sternerere, insanæ ut libidinis vestigiis premeretur, ut turpitudine & spurcitia sordesque, ut avarorum, superborumque mortalium turba atque colluvio per eam incederet altius, & impune conculearet. Non sic solent *projici Margaritæ ante porcos.* (Matt. vii. 6.) Indignum, inquam, fuerat, ita com-

parata

parata esse testimonia quæ Evangelii veritatem evincunt, ut ab invitis & obnitentibus extorqueretur assensus. Quo jure, obsecro, quâ fronte queri possunt scelesti se a sacræ cognitionis penetralibus exclusos, aditumque sibi ad interiora denegatum esse, qui τὸ γνωστὸν τῆς Θεᾶς, τὸ φανερόν (Rom. i. 19.) adeo spernere sunt ausi. Aut quâ poterunt ingrati maturorum & uberrimorum quasi in messe fructuum participes esse, qui adeo malè exceperunt primitias veritatis sibi in antecessum oblatas. *Habenti dabitur*, & quod vice versâ minitatus est Christus, (Matt. xiii. 12.) æquissima constituitur lege, cui ratio addicit, & vox naturæ suffragatur. Affatim concessum est a Deo, genus humanum Voluntatem suam per filium docturo, cùm ita comparatum cautumque ab eo sit, ut nemo in Doctrinâ perspicendâ vel cæcutiret, vel etiam hebesceret, nisi cui inesset cor subdolum, vitiique tenax, & ingenium protervum deploratumque; quod *tenebris magis quam luce delectaretur*; Joh. iii. 19. Ut nemo offensam in Testimoniis ejus externoque apparatu aut susciperet aut quæreretur, nisi qui indolem suam prius corrupisset, & aut perditis moribus aut pervicaci cavillationis studio mentem a Divinâ Voluntate abalienasset, veritati qualicunque modo oblatae per incredulitatem repugnaturus, & perduellio sub omni regimine, & in omni œconomiae religiosæ parte futurus. Sufficit, abunde est, ut εἰς τὴν δόξαν; cuicunque adfuerit animus docilis, mansuetus, & ad obtemperandum promptus, huic omnia expedita

expedita sint manifestaue, tam quæ ad Doctrinam ipsam, quam quæ ad Testimonia pertinent, atque adeo extra omnem dubitationis aleam posita.

Sed quæri hîc potest an cuilibet bene morato, nec ullis aut consuetudinis aut animi vitiis depravato, pro eâ quâ est dispositione, & affectu, detur lumen cœleste, cum primum affulserit, percipere, & Christi Doctrinæ & institutis, ut primum ea cognoverit, sese adjungere & adhærere. Quid ni? ita Christus pollicetur, ita res ipsa poscit. Quid enim in Christianâ Doctrinâ aut praxi reperitur, quod quivis ingenio liberali virtutisque & veritatis tenaci præditus, aut aversetur aut culpet? Non ille fert ægre quòd fræna insanis libidinibus imponantur; quod omnes naturæ leges jusque fasque violandi abrogetur licentia. Non illi dolet quod cupidini turpiter luxurianti succidantur poplites, penitusque vitiorum adimatur materies; quod omne Commertium cum mundanis fallaciis, & perniciosis voluptatibus abscindatur, bellumque *ἀσυνδοκία* omni impietati & malitiæ indicare jubeatur. Ut verbo dicam, nil sua intererit ut *peccatum dominetur*, (Rom. vi. 14.) lethalesque affectus regnent; juvabit potius tot pravitatibus malisque liberari, & mente & corde prorsus purgari. Hinc remedium opportunum auspicabitur eorum omnium quæ prius torquebant, quæ suspensum tenebant & anxium tam de præsentī quàm de futuro. Spe lætiori arrectus hinc sibi solatium arcesset, hinc pacem

pacem exposcet animæque requiem, quam antea incassum quæsierat atque indâgarat. *Sicut cervus mugit aspirans ad rivos aquarum*, (Pl. xlii. 1.) sic ille sitiet aquas vivas, & aspirabit ad lavacrum illud, omnium animi morborum, alioqui insanabilem, ἀλεξητήριον; contra instantia mala munimen, bonorum verò futurorum pignus exoptatissimum. In spem tam mirè gratam erectus, tamque faustis animatus auspiciis, quî tandem poterit hærere dubius seu circa signa illa externa, operaque mirifica quibus propalàm editis Deus ipse de Christo, Doctrinâque ejus amplissimum perhibuit Testimonium, sive circa cætera pignora & Divinæ Potentiæ aut Omniscientiæ indicia, quibus, *Ille, qui mentiri nescit*, se Christi promissionum Vadem & Sponsorem præstitit. Horum omnium utcunque visu aut auditu mirabilem, quibusque nil unquam simile fuit aut secundum, Testes locupletissimi omnique fide dignissimi proferuntur. Adeo ut vix ullum aliàs, aut antiquitùs aut nuper factum, posterorum memoriæ commendatius, sive singularem rei præstantiam, sive gravissimorum Testium auctoritatem spectemus, traditum mandatumque unquam fuerit.

Latissimus hic differendi locus est; nimiusque sim, si omnia quæ a ratione peti possunt, percurrere velim, quibus demonstretur omnem hominem, *si velit Dei Voluntati parere*, ad fidem capeffendam esse aptum; Christique promissum, quod sequitur *de cognoscendo de Do-*
ctrinâ

Strinâ legitimam esse ex præmissis consequentiam.

Cæteris itaque missis, hoc solum præterea notandum duximus, scil. quæcunque tractata sunt de præparatione ad fidem in cuiusque potestate sita, non eo rigore accipi debere, ac si auxilium & opem Divinæ Gratiæ prorsus excluderemus, aut saltem nihili penderemus. Procul a nobis absint ista. Libenter enim & gratis animis agnoscimus, omnium ad salutem hominis pertinentium, initia, progressus, fines aliquatenus opus esse Dei; nisi *donum* mavultis dici. Omne scil. huiusce generis *donum* è *super-nis*; à *Patre Luminum*. (Jac. i. 17.) Illi debetur rudis illa & inchoata cognitio quæ homines forte suâ naturali Religionis capaces efficit. Illi, quod ab hisce rudimentis exorsi scientiam suam indies promoveant & dilatent, quod ex his principiis scintillas quasdam virtutis excutere, & ad aliquid laudabile ac splendidum aspirare tandem possint. Quicquid enim præclarum est aut eminens aut melioris notæ in humanâ Naturâ, id quodammodo cœlitus enascitur, & a Deo ducit Originem. Unde Cicero, “*Nemo, inquit, vir magnus*”, (& quo melior, eò major) “*sine aliquo divino afflatu unquam fuit*”. Hoc certè pronuntiare non veremur, si Genus Humanum Divini Spiritûs, qui quicquid boni est in unoquoque bono in melius usque provehit, ope & adjumento destitueretur, fore ut in omni virtute, in omni Religione, in omni re ad salutem felicitatemque animi spectante

ante, non minus claudicaret atque operam
 cassum infumeret, quam in quotidianis ne-
 cessariis, ad sæculum spectantibus, communisque
 vitæ in officiis, si Dei Curâ & Providentiâ denu-
 tatum prorsus orbatumque esset. Quemad-
 modum enim suis viribus ingenitis frustra ope-
 ram navaret homo, plurimi licet sudoris dis-
 pendio, ad ea, quæ corpori vel necessaria sunt,
 comparanda, nisi Consilium Dei accederet fu-
 turi providum, omnibus aut agniti aut ag-
 noscendum, quippe *qui solem suum quotidie ex-
 iri facit* (Mat. v. 45.) *pluviasque dat & fruc-
 ifera tempora*, (Acts xiv. 17.) cunctaque Vitæ
 commoda secundum usum ordinemque naturæ
 effatim suppeditat; Ita nequicquam quis adni-
 eretur, (ut verbis utar ex Articulo Religionis
 1° de promptis) "*se se naturalibus suis viri-
 bus, & bonis operibus, ad fidem & invocatio-
 nem Dei convertere ac præparare, absque
 gratiâ Dei, illum præveniente ut velit, &
 cooperante dum vult.*"

Minime tamen hæc officiunt aut obstant su-
 pra discussis & stabilitis. Det licet Deus se-
 men ad modum recipientis: Det incrementum
 pro ratione proficientis: Addat stimulos & in-
 citamenta carnis pigritiæ pro alacritate animi,
 quibus, ut fiat quod nobis dignum & decorum
 sit, nunquam non indigemus) addat denique o-
 perari benè & feliciter producto, & tantum non
 absoluto apicem & complementum; interim
 tamen hominibus ipsis studium atque opus suū
 vice navandum restat atque requiritur. Sux
 D cuique

cuique mandantur partes, sua munia; semen scil. commissum fovere & nutrire; incremento dato inhærere atque opus urgere, non solum ut retineatur, sed ut majus & auctius evadat. Stimulis etiam excitari & expergefieri, ut mens nostra sit ad perspiciendum penetrantior, & ad exequendum paratior; Deumque omne bonum opus ad exitum salutarem & optandum tandem perducturum, eique colophonem impositurum, intentis oculis respicere, ejusque beneficia quomodocunque oblata cupidè arripere & amplexari. Hoc modo crescit Virtus & promovetur Religio in animis hominum; Arborum ritu, quæ cœli terræque opibus atque adminiculis in eam amplitudinem, quam Natura sua capit, evahuntur. Dum altera sibi credita seminia suo in gremio reponens propriis alit visceribus, efficitque *radices ut agant deorsum, surculos ut emittant sursum*. Alterum suo rore & sole, suis imbribus & caloribus altricem glebam alternatim irrigat reficitque, commodissimasque æstus & refrigerii intercapedines præbet; quo fit ut caules assurgant, seque in altum tollant, ramosque cum omni ornatu suo quaquaversum porrigant, frugesque inde natæ suo quæque tempore maturescant. Huic *bonæ fertilique terræ recte assimilatur homo qui in corde probò & integro Dei sermonem audit, imbibit, retinetque*. (Luc. viii. 15.) *Et qui* (ne in minutiis allegoriæ diutius immoremur) *cum super illum inoriatur Sol justitiæ cujus in alis est sanitas*, (Mal. iv. 2.) *Fructum Fidei uberrimum*

num proferet in justitiam, trigecuplum aut sexagecuplum, aut centuplum, pro ratione virium suarum editurus. (Matt. xiii. 8.)

Istis summatim expositis & pro modulo nostro, transeundum est ad Sacras Scripturas ut ex his etiam interpretationem textûs nostri præfatam confirmemus.

Hoc autem egregium est, & in primis notabile, quod in sacro Codice, ubicumque reduntur Causæ, consilii Dei per Christum spre- ti, Fideique pessundatæ, eæ quatenus ab hominibus pendent, iisque attribui possunt, licet variis phrasibus & dissimili locutionis genere tradantur, eodem tamen omnes recidant, & in hanc ipsam, quam aperuimus sententiam, quasi coincidant. Dispicite enim & enumerate loca universa quibus offendicula illa & impedimenta enarrantur, quæ fidei viam obstruunt; ubique sanè reperietis oriri aut ex libidine carnis, aut ex amore sæculi, aut ex insidiis & versutiâ Satanæ. Annon vero his ipsis continetur quicquid Voluntati, Gratiaque divinæ repugnat? qui horum quolibet teneatur quî poterit *ἀμα ποιεῖν*? Sunt qui de *Doctrinâ* cognoscere nequeunt: Quamobrem? Audite quid ait Scriptura, & expendite; quoniam aut Voluptatum vitæque spurcæ sordibus obliti cæcutiunt, sensusque ipsorum in rebus divinis hebescit penitus & torpet. (Confer Joh. iii. 19. — vii. 45. — 2 Thes. ii. 12. Rom. i. 24. ad finem.) Aut animi vitiis laborant, avaritiâ, superbiâ; mundanis commodis inhiant, Auram popularem captant,

captant, sæculique desiderio protinùs tenentur. lo fon
Confer Marc. x. 24. Joh. v. 44. — xii. 43. merâ f
Gal. i. 10. 2 Tim. iv. 10. 3 Joh. ix. Aut de Patris.
nique cognitione illâ quam Deus ut ad fidem quod d
Christi erudirentur iis commodaverat, malè peniet,
freti ad sapientiæ Culmen se pervenisse ex- erit ill
istimant; & aut philosophiæ præfidiis confi- vit a
dunt, aut ex legis observatione sibi perfectam Deniq
justitiam arrogant; miseri profecto & in spif- traxer
fis versantes tenebris, si ex animo sic sentiunt, durior
intolerandâ autem obdurati pervicaciâ, si veri- tari,
tate perspectâ sua deliramenta mordicùs tenent. cacite
Quorum aut *animos occæcavit Satanas mendacio* nes
ut crederent, aut laqueo suo irretitos retinet, ut potui
capti circumagerentur pro suo arbitrio. Confer. spirit
v. 19. Johan v. 46, 47. Rom. x. 3. — 2 Cor. carba
xliv. 2 Tim. ii. 26. 2 Cor. iii. 14, 15. Rom. i. Pr
22. Coll. ii. 8. 1 Cor. i. 18. ad finem. expli

Dispicite itidem loca quæ subindicant quo-
modo oporteat *Domini viam parare*, aut qui-
bus modis alii ad evangelium se feliciter con-
tulerint, ejusque notitiam penitus affecuti sint.
Videbitis quantopere præfatæ explicationi tex-
tûs nostrî inserviant. In hoc ponitur, *εἶναι ἐκ
τῆ ἀληθείας.* Joh. xviii. 37. In illo *εἶναι ἐκ τῆ Θεᾶς.*
Joh. viii. 47. In tertio, *ποιεῖν τὴν ἀληθειαν.* Joh.
iii. 21. Quid hæc volunt, quid indigitant nisi
ποιεῖν τὸ θελημα? ut idem loquitur scriptor in
loco de quo agimus. Verum tamen fatendum
est, in ejusdem Evangelistæ scriptis reperiri quæ-
dam dubiæ interpretationis, quæ fidem in
Christum ex aliis principiis deducere, & ex a-
lio

no fonte derivare quodammodo videntur: Ex
 43. merâ scil. voluntate & arbitrariâ Electione Dei
 de Patris. Hæc e cap. sexto citare libet. *Omne*
 dem *quod dāt mibi Pater*, inquit Christus, *ad me*
 male *veniet, & 37. Nemo potest ad me venire nisi fu-*
 ex- *erit illi a Patre datum, & 65. Omnis qui audi-*
 onfi- *uit a Patre & didicit; venit ad me. & 45.*
 tam Denique *nemo potest ad me venire nisi Pater*
 spif- *traxerit eum, & 44.* Unde solent nonnulli,
 unt, durioris dogmatis acerrimi vindices, argumen-
 veri- tari, impulsu quodam seu impetu divino effi-
 ent. caciter adduci & quasi per vim attrahi homi-
 acio nes ad Christum; Neminemque posse aut
 , ut potuisse unquam *evangelium amplecti*, nisi hoc
 fer. spiritus flatu efficacissimo correptus, distentisque
 Cor. carbas in portum fidei salutarem delatus esset.

Prius verò quam in hâc verborum istorum
 explicatione, acquiescamus, Doctrinamve tan-
 ti ponderis & momenti incunctantè ab ipsâ
 superficie ac fronte primâ arripiamus, libet ex-
 pendere, annon præsumendum sit Rationes il-
 las, cur plurimi non potuerint in Christum cre-
 dere, his subaudiendas dictis, quod scil. *a Pa-*
 tre *non darentur, non traherentur, aut erudi-*
 rentur, ejusdem esse generis, ejusdemque origi-
 nis cum iis quæ alibi in sacris scripturis ad eun-
 dem effectum explicandum multoties adducun-
 tur; ex quibus nihil quidem ex parte Dei de-
 esse aut defuisse constat; omnisque culpa in
 homines, seu peccatores ipsos transfertur. Om-
 nino. Proinde utrum non itidem conveniat ut
 existimemus rationes illas, propter quas non-
 nulli

nulli Christo fidem habuerint, his subintelli-
 gendas verbis, quòd scil. à *Patre darentur, tra-*
berentur, erudirentur, &c. iis esse geminas &
 confimiles, saltem quoad caput & principium
 rei, quæ passim alibi occurrunt, ex quibus con-
 stat penes omnem hominem copiam fuisse ve-
 niendi ad *Christum*, cui modò non defuit Vo-
 luntas? Cur non itaque hæc dicta potius ita ex-
 ponamus (si fieri potest) ut quadrare possint ad
 loca cognata, in quibus hæc ipsa res fusiùs pau-
 lò & distinctiùs explicatur; ut præparationes ad
 Fidem ubique eadem, seu ejusdem generis esse
 videantur? Hâc lege interpretandi non est ulla
 æquior; præsertim cum verba ipsa non modo non
 reclamant, sed etiam faveant, & quodammodo
 exposcant. Qui enim rectius nuncupari pote-
 runt διδαντοὶ τῆ Θεᾶς quam ii qui Voluntatem
 Dei, seu per lumen naturæ, seu per Legem
 Mosaicam cognoscendam, ita perceperunt, me-
 moriæque mandârunt, ut ei toto animo, & pro-
 virium ratione obtemperare velint? Quinam a
Patre audivisse, & didicisse aptius dici, quam
 qui divinis institutis, quantum ante Christi ad-
 ventum licuit, eruditi sunt ad omne genus ob-
 sequii præstandum? Lex per Moysen tradita, Ju-
 dæis παιδαγωγὸς γέγονεν εἰς Χριστὸν uti monet A-
 postolus. Gal. iii. 24. Lex quoque naturalis
 in pectora hominum recondita, aliquâ ex par-
 te pædagogi functa est officio. Immo Deus ip-
 se, qui *multifariam multisque modis locutus est*
 hominibus, sui que cognitionem cultumque pau-
 latim & per gradus, temporum decursu, retex-

ntelli- et, quique eorum mentes, quotquot addiscere
 cupiebant, potenti suo auxilio dociliores & sui
 cupaciores reddidit, hætenùs & in tantùm Ma-
 gister Doctorque fuit. Atque ex illius Scholâ,
 ut ita dicam, profecti, illiusque disciplinâ for-
 mati ad majora & diviniora capeffenda, idonei
 tandem evasere qui Christi Doctrinæ & sacris
 initiarentur, ejusque militiæ nomen darent.
 Tales enim sunt εὐθεῖοι εἰς τὴν βασιλείαν. Luc.
 ix. 62. Tales τεταγμένοι εἰς ζῶν αἰώνιον, (quem-
 admodum Lucas, verbo usus ad rem congruen-
 ti, de Antiochenis Gentilibus refert. Act. xiii.
 48.) Quid si etiam dicamus talibus datum esse
 a Patre ut ad Christum venire possint. Porro
 si tales Pater ipse Christo dedisse perhibeatur,
 quid mirum? Immo si etiam ad Christum trax-
 isse, quidquamne absonum sit, aut incongruum?
 Unde H. Grotius Evangelicorum librorum, si
 quis alius, sanus & sagax interpret, ad hunc lo-
 cum sic adnotavit, "*Trabi, idem est quod in-*
fra vii. 17. velle facere Voluntatem Patris,
viii. 41. Ex Deo esse, i. e. pio quodam affectu
esse præditum, supra iii. 21. facere Volunta-
tem, i. e. sincere ambulare". Hæc ille. Vi-
 detis jam quomodo omnia cohæreant & sibi
 consent.

Utcunque vero hæc sint, (in difficilibus enim
 & variè agitatæ & controversis cautius inceden-
 dum est, & nil temere vel audacter statuen-
 dum) redarguit tamen proculdubio textus no-
 ster, si eum rectè enarravimus, tam eos, qui
 prædictis & consimilibus locis plusquam par est
 innisi,

innisi, liberam hominibus voluntatem in omni
 quod ad fidem attinet eripere satagunt, quam
 illos, qui minùs feriò, licèt non minùs aptè ex
 eisdem hoc inferunt, si nemo possit in Christum
 credere, nisi Deus animum ejus prius inflectat
 & impellat, tum Doctrinam Evangelii, neque
 per se valere, neque idoneis testimoniis muni-
 tam esse ad fidem conciliandam: Orandumque
 potius esse Divinum Numen, ut infideles in trami-
 tem salutis suo consilio dirigat, quam argumen-
 ta promenda, quibus pristini erroris convincantur
 & resipiscant. At quam intempestivè hæc al-
 legentur penes quemlibet judicium esto, qui
 vim & pondus illius dicti *εάν τις θέλη* semel
 pensitaverit. Si adimatur homini liberum ar-
 bitrium; si copia & facultas Dei Voluntati pa-
 rendi, quorsum hæc conditio? Quorsum tan-
 dem promissum illud quod subnectitur? Insu-
 per quid facies cum loco huic congeñito, *non*
vultis ad me venire ut vitam habeatis. Joh.
 v. 40. *Ου θέλετε.* Quibus, si vis, si usus aut
 significantia insit verbis, declaratur penes ipsos
 stetisse quo minus *ad Christum venirent*, & vi-
 tam assequerentur. Quod etiam ulterius patet
 ex iis, quas statim subdit, rationibus, quare non
 in seipsum credituri essent, quòd scil. *dilectio-*
nem Dei non haberent in seipsis v. 42. *Gloriam*
a se invicem captarent, v. 44. *Nec Moysi, nec*
scriptis ejus crederent, 46, 47.

Si quis vero obnixè contenderit vim Gratiae
 Divinae efficacem non nisi in eo exeri quod atti-
 net ad *cognoscendum de Doctrinâ*; hoc tuto con-

cedi posse videtur, modo de priori constat, hominique spontanea Voluntas in rebus ad salutem vitamque spectantibus vendicetur, nec cuiquam lites moveamus, si qui liberum Arbitrium nobis factum tectum conservare velit. Licet enim hoc demus, neminem posse, utcumque moratus fuerit & ex tenore Vitæ ad fidem compositus, in Christum reverâ credere, nisi Spiritus Dei accesserit, id confecturus ad amissim quodcumque homo vi & principiis Naturæ suæ nequit; Rebus inquam sic stantibus, si tamen Spiritus ille indiscriminatim omni parato & *volenti Voluntatem facere* Dux ad fidem fidissimus, & infallibilis affuturus est, quod ut concedatur coget pollicitatio Christi *de cognoscendo de Doctrina*, eodem res redierit; neque ex parte hominum quicquam impedit, quod minùs suâ sponte *ad Christum venire* possint, nec de vi & efficaciâ testimoniorum detrahatur, quibus ille volentes ad se perlicit, & ad fidem salutemque tandem perducit. Dei Bonitati & Misericordiæ omnimodò debetur quod Voluntatem suam orbi terrarum patefacere voluerit, quod Filium unicum legatum suum cum potestate & imperio ad hominum genus mittere decreverit; quodque illum veritatis præconem, missa sua perferentem, suâque auctoritate munitum, signis & miraculis editis evidentissimè demonstraverit; cum verò ipsi placuerit inter ea quædam testimonia ex Gratia Divinæ penus ocupleti deprompta superaddere, sine quibus externa vim suam & effectum debitum obtinere nequibant, quis hoc meritò culpet, quis si-

ne injuriâ queratur? Nam quomodocunque res accipiat, hoc solum hominum intererit, ut se comparent, (quod sui juris est atque arbitrii) per vitam ad Voluntatem Dei quatenus innouit exactam, ad capiendam & intelligendam vim testimoniorum de Christo & Doctrinâ ejus, quæ Deus pro suo arbitrio optimoque consilio ad fidem faciendam destinavit. Quæ cujuscunque sint generis aut Naturæ, externa, vel interna, vel ex utrisque mixta; sunt certe dona Dei gratuito data; neque verò æquis portionibus, aut sine discrimine distribuuntur, sed (quod totius rei caput est & summa) pro unius cujusque meritis rectoque rationalium facultatum usu dispensantur. Sufficit itaque si auxiliatrix divini Spiritus Gratia, quæcunque fuerit quoad modum aut efficaciam, semper cum externis testimoniis cooperatur ad fidem pariendam in omni volenti, & ad obsequium prompto paratæque juxta legem præscriptam.

Mirificè profectò Deus, ut omnia, sic hoc quoque pro suâ Sapientiâ ordinasse & disposuisse videtur, ut testimonia, de Christi Doctrinâ, licet diversi generis sint, aptissimè inter se cohærent, alterumque alteri lucem & pondus invicem afferrent. Hoc ille sapienter admodum, quod nollet omnia simul & in omnem locum tam coruscum lumen vibrare, ut sensibus mentisque humanæ vis inferretur, atque etiam nolentes & inviti assentiri cogerentur; maluit enim singula pro cujusque ratione, Naturâ, & ordine digerere, atque ita hîc & illic procul & in propinquo solertissimè dispescere, ut in op-

portuni

portunis tantum & præstitutis locis colligerentur vires, omnesque radii undiquaque concurrerent in plenum jubar, atque eo pacto cuilibet ibidem collocato veritas sole clarior exhiberetur.

Huic tandem capiti de S. Scripturarum testimoniis finem imponamus, pauca ex iis coronidis loco subnectendo, quæ supradictis maximè astipulantur; nobisque ingerunt & inculcant, non facîle quenquam, aut rarò, divinarum rerum intelligentiam nancisci posse, nisi hominem ejusmodi indolis & morum, qualem *ad Doctrinam cognoscendam* idoneum antea descripsimus. *Manfuetos ad æquitatem dirigit Deus, eosque suam docet viam. Si quis est qui Deum metuat, huic ille viam demonstrabit quam eligat. Deum reverentibus patefit ejus arcanum atque fædus.* Ps. xxv. 9, 12, 14. Hæc Psalmista. Concinnunt Sapiens & Apostoli bini. *Cum probis arcana sua communicat; sese superbis opponit, mitibus autem dat gratiam suam.* Prov. iii. 32, 34. Jac. iv. 6. 1 Pet. v. 5. & speciatim quoad Christi Doctrinam, Christus ipse loquitur. *Celavit eam a sapientibus & prudentibus & revelavit infantibus.* Matt. xvi. 26.

Supereſt ut notemus, idque breviter, dictum hoc de *omni volenti mandata Dei exſequi Doctrinam Christi cognituro*, non ratum habendum eſſe, niſi eadem Doctrina, quam Chriſtus & Apoſtoli ejus prædicârunt, ſimplex & ſincera e Scripturis depromatur ad eos convertendos *qui extra ſunt*; iisdemque Argumentis & Testimoniis comprobetur, quæ ſuppetunt, vim ſu-

am ex antiquitus factis scriptisque mutuata, ac in omne sæculum, Deo volente, duratura. Non enim Doctrinæ corruptæ & adulteratæ, aut quovis modo prædicationi Evangelicæ, quæ in initio fuit, absonæ, hæ tribui possunt doctes & privilegia, ut ab optimo quoque Divinæ esse Originis agnoscat; ne veræ quidem & incorruptæ, si falsis testimoniis, argumentisve non propriis & suis ediscenda proponatur. Res enim exigit, ut talia proferantur, tam dogmata quam Testimonia, qualia sunt; neque in vicem & locum eorum substituantur alia, aut genere diversa, aut Christi ingenio & indole aliena.

Metuendum est, ne grande hinc obstaculum extiterit nonnunquam successui *Legationum* ad externos-gentiles per emissarios Ecclesiæ susceptarum ad fidem propagandam; quod scilicet neque Christi Doctrina nuda & simplex, ut est prædicata fuerit; neque iis, quibus oportuit argumentis commendata; sed sub ejus nomine & sub specie & auctoritate Veritatis, hominum traditiones & commenta per ignarum vulgum disseminata fuerint, ad aliud genus *Infallibilitatis*, ad alia miracula quam quæ in testimoniis adhibent S. Scripturæ, fuerit provocatum. Nam quotiescunque receditur a via quam Christus & Apostoli ejus præmonstrarunt, quando novas artes Fidei propagandæ excogitant, methodosque veteribus ignotas de suâ sententiâ comminiscuntur Doctores malè ingeniosi, qui veritatem larvâ obducunt, toties irritum fit promissum, *de cognoscendo de Doctri-*

nâ datum. Hujusmodi nempe consilia veritati officiunt, & viris sapientibus offendiculo, nasutioribus verò ludibrio sunt.

Porro hoc unum subjungemus, verba Christi in quibus explicandis hactenus occupati fuimus, non ita intelligi debere; quasi nullus omnino alius ad fidem detur aditus. Licet enim, quod Evangelium non reciperetur, id causæ olim sæpenumerò fuerit, & forsitan adhuc sit, quod homines ab Evangelio moribus & ingenio alieni essent; licet etiam in confesso sit, neminem, qui vitam juxta legem prædictam volet instituere, si semel ad Christi Doctrinam studium contulerit, incredulum mansurum; non tamen sequitur, non etiam aliis esse promptam fidem, in quibus desit & desideretur conditio suprâ definita. Variis enim modis, & ex variis causis fieri potest ut Evangelii Doctrina cognoscatur, & disciplina suscipiatur, etiam ab iis, qui neutrius se dignos exhibent; qui vitâ & moribus abnegant & respuunt quod ore profitentur, & animo sibi persuasum habent. Hoc, proh dolor! de plurimis dici potest, in quibus Fides Christiana quamquam temerata & violata, seu, ut loquuntur Theologi, *Mortua & enecta*, adeo infidet atque inolevit, ut non magis extinguï profecto possit, quam illæ consignatæ animis Boni & Mali notiones, de quibus suprâ tractavimus. Hoc plerumque obvenit iis, qui, sorte quâdam felici maximèque optandâ, si quis eâ rectè uti noverit, ab ipsis ferè incunabulis Christi Doctrinam delibârunt, quorumque fides unâ accrevit cum cæterarum

terarum rerum notiâ & scientiâ. Quamobrem
 confitendum est pollicitationem Christi quæ
 in textu nostro est, ad eos potissimum spectare,
 qui, ad exemplum Judæorum, quibuscum ver-
 fatus est Christus, aut Gentilium, quibuscum
 colluctati sunt Apostoli, consuetudine & amore
 alieni cultus irretiti, & ritibus & institutis mo-
 re majorum receptis impliciti in Evangelium
 incidunt. His inquam competit promissum.
 In hos recte quadrant utraque textûs mem-
 bra. Non ita quadrant tamen ut nulli alii
 usui inservire possint. Si enim in ipso Eccle-
 siæ sinu infidelis aliquis fortè extiterit, tum
 locus dabitur tam conditioni quam promisso.
 Si de illâ constiterit ex parte hominis, de hoc
 constabit ex parte Dei; ratum est id dictum
 eritque in omne ævum, quòd si quis Evangelio
 minus fidem habuerit, si in Doctrinâ vel in te-
 stimoniis hæsitaverit, modò se composuerit in
 omnibus, quæ ad virtutem Religionemque spe-
 ctant, ad gradum & modum cognitionis sibi
 à Deo concessum (de quo, faciendum sit,
 necne, nullus dubitandi relinquitur locus) ani-
 mumque porro suum ad Veritatem investigan-
 dam sincerè seduloque adhibuerit, Idem in E-
 vangeliî Doctrinâ perspiciendâ & agnoscendâ,
 nullas remoras sentiet: Fidelis tandem, & cor-
 datus Christi discipulus evadet.

Hactenus promissum tendit, & servabitur.
 An ulteriùs, nescio. Quare nec ulteriùs ex
 ejus auctoritate progrediendum est. — *Faxit*
Deus, &c.